

Homza, Martin

Vzťahy Spiša a Malopoľska od príchodu Slovanov po začlenenie Spiša do Uhorského štátu

Archaeologia historica. 1993, vol. 18, iss. [1], pp. 19-29

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/140034>

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vzt'ahy Spiša a Malopol'ska od príchodu Slovanov po začlenenie Spiša do Uhorského štátu

MARTIN HOMZA

Súčasná historická veda už celkom vyvrátila staršie názory o tom, že územie Spiša bolo osídlené až v priebehu 12. a 13. storočia, a že do tejto doby sa tu rozprestieral iba les.¹

Ak odmietnem teóriu o pravlasti Slovanov v Panónii, zostáva mi oprieť sa o výsledky archeológie. Za prelomový pre celé východné Slovensko tu možno pokladať výskum Budinského-Kričku, ktorý už začiatkom 60. rokov vykopal v Prešove slovanskú keramikú a datoval ju prekvapivo už do neskorej doby rímskej.² Slovanské osídlenie na Spiši však ten istý autor datuje až do 9. st.³ Varsík pôvodné slovanské osídlenie Spiša kladie do 10. – 11. storočia.⁴ Ako však ukazujú najnovšie archeologické nálezy, Slovania sa objavujú na Spiši už v 6. – 7. storočí.⁵

Kriticky sa k ojedinelému nálezu včasnej slovanskej keramiky vo Spišskej Novej Vsi stavia Lukáč.⁶ Vzhľadom k pomerne hustému osídleniu centrálnych oblastí Spiša v 8. storočí, ale aj k analogickej situácii v slovanskom osídlení za karpatským oblúkom, zdá sa mi však táto námietka nepodstatná. Aj v tejto súvislosti musím spomenúť prácu vynikajúceho krakovského archeológa Michala Parczewského,⁷ podľa ktorej sa najstaršia fáza včasnoslovanskej kultúry objavuje na území Malopol'ska už v 2. polovici 5. storočia.⁸ Pričom ľud tejto kultúry keramiky pražského typu môžeme už bezpečne nazvať ich skutočným menom Sclaveni.⁹ Bol to pravdepodobne tento ľud, ktorý cez karpatské priesmyky osídlil i Spiš.¹⁰

Sociálne rozdelenie tejto kultúry, vzhľadom na nízku úroveň nálezového materiálu zatiaľ presnejšie nemožno určiť. Parczewski sa dokonca domnieva, že niet žiadnych dôvodov pre vydeľovanie skupín bojovníkov či kupcov z pôvodnej masy obyvateľstva, keďže medzi Slovanmi panovalo ešte v tomto čase zriadenie rodovo-kmeňové.¹¹ Týmto spôsobom padá i eventúálna cielená, plánovitá výmena či obchod medzi jednotlivými slovanskými kmeňmi za a pred Karpatami v najvčasnejšom období, rovnako ako aj ich vzájomný vojenský kontakt.

Ako ale znovu správne ukazuje Parczewski na základe archeologických dokladov, známa cesta Herulov na sever po prehratej bitke s Longobardmi sa mohla konať jedine cez poriečie hornej Visly, kde už vtedy Slovania naisto boli, keďže ďalej na západ sa ešte okolo roku 512 žiadne sídliská podobného typu nenachádzali.¹²

A je tu ešte jedna vážna vec, ktorú nemožno v súvislosti s včasnoslovanskými kontaktami¹³ pod a nad Karpatami obísť: nálezisko pokladu v Krakove-Novej Hute, pochádzajúceho z prelomu 6. – 7. storočia. Podľa analýzy, ktorú vykonal už spomenutý poľský archeológ, jedná sa tu o relikty slovanskej populácie, ktorá spolu s Avarmi prišla v 2. polovici 6. storočia do terénu Karpatskej kotliny.¹⁴ Vo veľmi fragmentálnej rovine vážne však tento objav hovorí o začiatkoch vzájomných kultúrnych vplyvov.

Avari počas svojej vyše 250ročnej pôsobnosti v Karpatskej kotline poznamenali nielen centrálné oblasti Slovenska, ale aj územia severnejšie a svojim vplyvom určite zasahovali i do Malopol'ska. Materiálnym prejavom toho je okrem iného i prenikanie dokonalejšej keramiky podunajského typu z juhu na sever. Politickým dôsledkom avarského nebezpečenstva je pravdepodobne vznik opevnených hradísk, centier vojenskej moci, správy, ekonomiky i kultového života regiónu.¹⁵

Na Spiši to boli Spišské Tomášovce¹⁶ a blízko za karpatským oblúkom Našacovice.¹⁷ Rozsah práce mi nedovoľuje zaoberať sa hlbšie celkovými príčinami ich vzniku. Pre charakter tejto práce je ale dôležité povedať, že to bolo aj dôsledkom demografickej revolúcie. Tá sa okrem prirodzeného prírastku mohla udiť i prisťahovaním časti populácie z juhu či zo severu. Konstantyn Porfirogennetos v 10. storočí vo svojom diele O spravovaní štátu zachytáva starú chorvátsku tradíciu, podľa ktorej predkovia Chorvátov bývali „z tamtej strany Wagiwarej, gdzie teraz są Bielo-chrobaci“.¹⁸ Tatiana Štefanovičová vo svojej najnovšej knihe túto pravlasť Slovanov-Chorvátov stotožňuje s územím Malopoľska.¹⁹ Ich sťahovanie by so Spišom naisto súviselo. Iná historická tradícia, dochovaná v Dlužošovi,²⁰ hovorí o vojenskej konfrontácii „Węgrów i Morawian“ s Poliakmi počas panovania jedného z predhistorických kráľov Poľska, Przemysla čiže Leška I.

Okrem demografických a vojenských kontaktov v období okolo 8. storočia a začiatkom 9. storočia mohol zohrať istý význam vo vzťahoch sever – juh aj pokrok v rozvoji hutníctva, dosiahnutý v tomto období. Vtedy totiž začali vznikať väčšie huty s niekoľkými výrobnými jednotkami. Na práci v týchto hutiach sa muselo zúčastňovať až niekoľko desiatok ľudí.²¹ Nálezy trosky na hradisku v Spišských Tomášovciach²² a blízkosť jedného z budúcich centier metalurgickej výroby na Spiši-Spišskej Novej Vsi (Igla) o tom tiež vypovedajú svoje.²³ Ako súvisela spomenutá metalurgická výroba s lokálnym obchodom? Ako participovala na diaľkovom obchode? Ťažko povedať. Vo všeobecnosti mám za to, že je v takýchto prípadoch, ktoré sú len málo doložené archeologickým či iným materiálom, potrebné zdržať sa ďalehosiahlych záverov. Ďalšou funkciou, ktorú však spomenutým hradiskám v Našacoviciach i Spišských Tomášovciach možno v tejto súvislosti pripísať, bolo stráženie starej diaľkovej cesty Balkán – Balt alebo jej časti. Pravdepodobné je aj vyberanie istého druhu poplatku za ochranu obchodníkov a podobne.

Zaujímavé je tiež hovoriť o politickej príslušnosti týchto dvoch centier. Isté je iba, že hradisko v Spišských Tomášovciach vykazuje mnoho spoločného v materiálnej sfére s centrálnymi oblasťami Nitrianska.²⁴ Ťažšie je v tomto zmysle zaradiť Našacovic, vzhľadom na menší počet nálezového materiálu i zdržanlivosť pri ich hodnotení, ktorá je autorovi článkov o ňom, pánovi Poleskému, vlastná.²⁵ Logika ďalšieho vývoja tejto oblasti však nekompromisne zaraďuje toto hradisko do sféry vyvíjajúceho sa kniežatstva Vislanov. Jeho jadro tvoril najskôr kmeň rovnakého mena a jeho centrálné oblasti sa sústreďovali nad hornou Vislou. Hlavným strediskom bol pravdepodobne Krakov, eventuálne Vislica, alebo Stradov.²⁶

Uznáva sa o Slovensku téza, že pod vplyvom avarského nebezpečenstva veľmi rýchlo nastal proces integrácie jednotlivých kmeňových spoločenstiev do jediného štátneho útvaru. Kvôli tomu nepoznáme ani ich mená z neskorších historických prameňov. Skutočnosť však zostáva taká, že aj spomenutá centrála moc musela svoju autoritu oprieť o kmeňovú jednotku. V tomto prípade o kmeňovú jednotku Spiša. V tomto ohľade nie je nezaujímavý pohľad prof. Ondruša²⁷ na etymológiu slova Spiš, podľa ktorej tento termín pochádza od spiška, odrezok, palička, čo znamená, že teritórium Spiša je vlastne miestom, kde sa rúbu lesy. Pôvodné spoločenstvo „Spišanov“ je teda od polovice 8. storočia základom, na ktorom mohlo postaviť svoju moc akékoľvek iné vyššie spoločenstvo. Preto sa na rozdiel od pani Radziszewskiej²⁸ domnievam, že na Spiš možno aplikovať teóriu o pôvodnej kmeňovej župe. Ako zaujímavá mi pripadá jej pôvodná analógia medzi procesom vzniku župy nad Karpatami a pod nimi, pričom v Poľsku je práve takáto teritoriálna jednotka známa aj pod menom Opola.²⁹

Deviate a desiate storočie vo vzájomných kontaktoch Slovanov z juhu a zo severu je v znamení prvých priamych písomných správ. Pozoruhodné sú predovšetkým pramene, viažúce sa k štátu Vislanov. Jedná sa tu o informácie pochádzajúce od Geo-

grafa Bavorského, anglického kráľa Alfréda a zo Života sv. Metoda.³⁰ Dôležité je, že vo všetkých týchto prameňoch vystupuje tento štát popri iných v tomto období známych slovanských štátnych útvaroch.³¹ Z archeologického materiálu k dejinám vzájomných vzťahov Spiša a Malopoľska v čase vzniku a existencie Veľkej Moravy musím spomenúť, po prvé — zničenie opevneného centra Spiša v Spišských Tomášovciach v prvej polovici 9. storočia.³² Po druhé — pôvodne zničené hradisko (Hradisko I.) v tomto období nahrádza hradisko vybudované na druhej strane Hornádu (Hradisko II.).³³ Po tretie — trvanie hradiska v Našacoviciach.³⁴ Po štvrté — nález obrovského pokladu tzv. poľských sekerovitých hrivien v Krakove.³⁵

Pokračujúc v zmysle tejto práce, pokúsim sa teraz analyzovať ďalší stav a priebeh vzťahov Spiš-Malopoľsko. Mocenský akt zničenia opevneného centra Spiša pravdepodobne súvisel so zmenou štátnopolitickej príslušnosti tohto regiónu.³⁶ Okrem získania surovínových zdrojov to mohol byť aj politický záujem Moravanov kontrolovať strategicky dôležité teritórium, dotýkajúce sa vplyvu vzráhajúceho sa Vislanského kniežatstva. Obdobie, kedy Spiš patril do Veľkomoravskej ríše, je však vhodné rozdeliť na dve obdobnia a síce do pričlenenia Vislanska a po pričlenení Vislanska k centrálnym územiám Veľkej Moravy.

V prvom období bola to predovšetkým tovarová výmena, v ktorej Spiš pravdepodobne zohrával vážnu úlohu. Dôkazom toho sú nálezy typických veľkomoravských ozdôb v Poľsku.³⁷ A naopak nálezy poľských sekerovitých hrivien na Slovensku³⁸ (Veľká Lomnica pri Matejovciach). Vlastný nález obrovského pokladu 4 000 kusov týchto hrivien v Krakove vo svetle historických udalostí okrem obchodného významu, naznačuje aj ich ďalší význam. Ich výroba v Malopoľsku bola totiž najskôr zapríčinená potrebou platenia tribútu Veľkej Morave.³⁹ Jeho nedodanie (schovanie) bolo asi bezprostrednou príčinou obsadenia Vislanska Svätoplukom.⁴⁰ Legendista Života sv. Metoda o tom hovorí takto: „Pohanské knieža silné veľmi, sídlilo na Vislách, rúhalo sa kresťanom a znepokojovalo ich.“⁴¹ Vojenské obsadenie Vislanska smerom od Spiša, ktorý pravdepodobne vytváral zázemie pre expanziu, nepriamo dokumentujú i niekoľkonásobné požiare v Našacoviciach, datované práve do tohto obdobia.⁴² Ako presnejší dátum tohto vojenského aktu sa niekedy uvádza rok 873.⁴³

Vislansko patrilo vôbec k prvým výbojom Svätopluka a doba trvania obsadenia tohto územia sa počíta obyčajne najmenej na 30 rokov.⁴⁴ Okrem zvýšenej obchodnej výmeny možno v tejto perióde rátať aj s prenikaním kresťanstva z Veľkej Moravy na Vislansko. Zmienovaný legendista o samotných počiatkoch tohto procesu píše takto: „Poslal však k nemu (Metod) a hovoril: dobre ti bude synu, pokrstiť sa zo svojej vôle, vo svojej krajine, aby ťa zajatého nepokrstili nasilu v krajine cudzej, a spomenieš si na mňa, čo sa aj stalo.“⁴⁵ V tom istom čase christianizácia Spiša bola pravdepodobne už v pokročilejšom štádiu. Dosvedčuje to opäť archeológia. Prvé hroby nespálených nebožtíkov pochádzajú tu už z konca 9. storočia.⁴⁶ Ďalšou závažnou indíciou je odkrytie základov dreveného kláštora so sakrálnou stavbou svätého Martina u niektorých autorov datovanej do 9. storočia (v Polohe Na Pažiti).⁴⁷ Používateľom týchto objektov a zároveň šíriteľom christianizácie nielen na Spiši boli pravdepodobne benediktínsky mnísi.⁴⁸ Táto hypotéza dostáva jasnejšie kontúry vo svetle iného vážneho tvrdenia pána Widajewicza, ktorý na základe listu nemeckých biskupov pápežovi Jánovi IX z roku 900: „Antecessor vester Zuentibaldo duce imperante, Vichingum consecravit episcopum et nequaquam in illum antiquum Pataviensem episcopatum eum transmisit, sed in quandam neophitam gentem, quam ipse dux bello domuit et ex paganis christianos esse paravit“⁴⁹ tvrdí, že tie „Neophita gens“ boli práve Vislania⁵⁰ a Wiching, ako benediktín, bol pravdepodobne vodcom misie Veľkej Moravy na Vislansku z vôle Svätoplukovej.⁵¹ Dávne obdobie christianizácie Spiša navyše potvrdzuje aj skutočnosť, že Spiš na rozdiel od iných území východného Slovenska od samotného počiatku patril do Ostrihomského arcibiskupstva, hranice ktorého vlastne len kopí-

rovali pôvodnú Veľkomoravskú cirkevnú jurisdikciu.⁵² Vo vzťahu k Malopolsku je táto skutočnosť dôležitá aj preto, že určuje, kam celý Spiš pôvodne cirkevne patrilo, čím dáva pevný základ neskoršiemu právnemu sporu medzi Ostrihomom a Krakovom okolo správy niektorých severných území Spiša.⁵³

S prenikaním kresťanstva do Malopolska súvisí pravdepodobne i začiatok prenikania cirkevnej architektúry týmto smerom. Problém by si však vyžadoval hlbšie preskúmanie, či samostatnú prácu. Nateraz ho teda pominem, vyhnúc sa tak vážnejším záverom s tým, že tie časti, ktoré sú o niečo preukázateľnejšie, uvediem neskôr.

Skôr sa však ešte musím vrátiť k Wichingovi a jeho pravdepodobným následníkom v christianizačnom úsilí v Malopolsku. Najstarší katalóg krakovských biskupov z 13. storočia totiž začína svoj výpočet od Prohoriusa a Proculphusa.⁵⁴ Názory na ich pôvod, význam a funkciu sa v historickej vede líšia. Jedni ich pokladajú za predstaviteľov domácej slovanskej cirkevnej tradície, pretrvávajúcej od čias Veľkej Moravy.⁵⁵ Iní ich pokladajú za predstaviteľov cirkvi latinskej.⁵⁶

Na úvod ďalšieho uvažovania o spišsko-malopoľských vzťahoch v období od pádu Veľkomoravskej ríše po začlenenie Slovenska do Uhorského štátu, rád by som sa vrátil k vyššie už spomenutej skutočnosti dobytia Hradiska I. a výstavby Hradiska II. na druhej strane Hornádu. Neznamenalo totiž len zmenu domácich rodových vládcov za vládcov iných. Bol to začiatok systému spravovania štátu, ktorý nazývame hradským systémom,⁵⁷ alebo systémom župných hradov, na ktorého čele stáli župani.⁵⁸ Jeden z nich pri tom sídlil práve na Hradisku II.⁵⁹ Tak isto tam asi sídlili i jeho nástupníci, keďže po celé 10. – 11. storočie sledujeme na tejto fortifikácii nerušený vývoj. Pritom podobné je to i na inom veľkomoravskom hradisku na Spiši, na Dreveníku.⁶⁰ Zaujímavá je táto skutočnosť práve v konfrontácii so zažitým názorom, že príchod Maďarov do Panónie znamenal totálny zánik Veľkej Moravy a všetkých štruktúr s ňou súvisiacich.

Rovnako je zaujímavá i správa českého kronikára Kosmasa, podľa ktorej podiel na zániku tohto štátu mali aj Poliaci.⁶¹ Kriticky však túto informáciu prehodnotil Widajewicz.⁶² Podľa neho Vislania boli po páde Veľkej Moravy národom nezávislým, a mohli to byť jedine Polania (Poliaci) pod vládou Piastovcov, ktorí aj takto posilňovali svoju stále rastúcu moc.

Územie Spiša teda zostáva po celé 10. a 11. storočie skoro nedotknuté. V širšom zábere takmer celé východné Slovensko zostáva v 10. storočí, ako to potvrdzuje archeológia, bez stôp po staromaďarskom etniku.⁶³ Jedinou indíciou po ich vpáde by mohlo byť zničenie už spomínanej cirkevnej lokality na kopci pri Spišskej Kapitule.⁶⁴ Ak sa teda Maďari na Spiš dostali, išlo tu len o jednorázový výboj, pričom pravdepodobne prekročili cez dolinu Dunajca a dostali sa až do Malopolska. Dosvedčujú to nálezy z Novej Huty (neďaleko Krakova) a z Chmelca.⁶⁵

Na Slovensku v 10. – 11. storočí tak vzniká veľmi zaujímavá situácia, do istej miery analogická s obdobím ku koncu 8. a začiatku 9. storočia. Iba avarské ohrozenie nahradilo ohrozenie maďarské. Pod jeho bezprostredný vplyv padlo však len územie juhozápadného Slovenska. Pri tom ostatné územie Slovenska vykazuje špecifický vývoj.⁶⁶ Zaujímavé je postaviť tieto archeologické hypotézy do konfrontácie s písomnými prameňmi. Už spomínaný Konstantin Porfýrogenetos uvádza: „Rezsta zaś Chrobotów została przy Frangii i nazywają się teraz Bielo-chrobotami czyli Chrobotami białymi mając własnego xiążecia. Podwładni zaś są Otonow i wielkiemu królowi Frangii i Saxonii, i są poganie a przyjazniąc się i powinowacą z Turkami.“⁶⁷ Nejedná sa síce o jediný písomný prameň, ktorý hovorí o vzájomných vzťahoch Turkov – Maďarov a severných Slovanov-Slovákov, pre túto prácu je však tento určujúci. Vyplýva totiž z neho, že časť Slovanov sídliačich najskôr na severnom Slovensku, prípadne Vislansku, si uchovala i po páde Veľkej Moravy svoju nezávislosť, pričom ju garantovali pravdepodobne dobré vzťahy s Otom I.⁶⁸ Zároveň však títo Slovania udržiavali

mierové kontakty s Maďarmi, ktorým asi platili tribút, či zúčastňovali sa aj na niektorých ich výpravách.⁶⁹

Pritom slovenská časť tohto územia má v prameňoch z 10.—11. storočia tiež svoj vlastný názov a síce „Wagiwarei“,⁷⁰ „provincia cui Vag nomen est“⁷¹. Že Spiš k tejto provincii prináležal, vyplýva i z toho, že v tomto čase ešte niet presnej deliacej čiary medzi Liptovom a Spišom. Naopak historické prepojenie týchto území, aspoň čo sa týka cirkevnej správy, dokladá nález cirkevného strediska na Liptovskej Mare z 11. storočia.⁷²

Isté prepojenie Vislanska so severným územím Slovenska predpokladá i Wida-jewicz.⁷³ Podľa neho to vyplýva práve zo spomenutého Pražského privilegia, keďže predpokladá, že nasledujúci český výboj smerom do Krakova priniesol opanovanie aj tých častí Vislanska, ktoré k nemu prináležali, alebo boli v spojení s ním. Analogicky to tiež podľa neho prebiehalo pri piastovských výbojoch na juh.⁷⁴ Súčasný stav archeologického bádania však nijako nedovoľuje spresniť vedomosti o skutočnom štátnom prináležaní Spiša v 10.—11. storočí.⁷⁵ Ruttkay⁷⁶ napríklad predpokladá, že ako Přemyslovské, tak Piastovské výboje mali len neistý ráz, s pomerne krátkym trvaním a boli zrejme bez trvalejších vplyvov na domáce osídlenie, resp. jeho hospodársku a spoločenskú štruktúru.

V skutočnosti však túto tézu možno spoľahlivo aplikovať len na výboj český, keďže poľský výboj smerom na Slovensko bol trochu iného charakteru. Jeho začiatkom bolo pripojenie Krakova. Datovanie tohto aktu je rozličné. Vo všeobecnosti však spadá do rozmedzia rokov 989—999.⁷⁷ Za ním, okolo roku 1000 nasledoval výboj ďalší, a síce výboj do rodiaceho sa uhorského štátu. Smer i ciele, výsledky tohto výboja spoľahlivo dokumentujú najstaršie poľské kroniky. Najstaršia z nich Anonyma Galla o tom píše: „Czyż to nie on (Boleslav Chrabrý) wielokroč pokonał w bitwie Węgrow i cały ich kraj aż po Dunaj zagarnał pod swoją władze?“⁷⁸ Iná neskoršia kronika Veľkopoľská vymedzuje zas tieto južné hranice: „na Cisie i Dunaju, rzekach Węgiei . . .“⁷⁹ Tomuto všetkému však predchádzali dlhodobé a ďalekosiahle prípravy. Jedným z nich bolo pravdepodobne i vytvorenie nástupného priestoru. Pôvodné hradisko v Našacoviciach totiž Piastovci nahradili novým centrom s podobnou funkciou v Podegrodziu.⁸⁰ Iným politickým krokom bol asi sobáš Gejzovho mladšieho brata, nitrianskeho kniežaťa Michala s mladšou sestrou Mieška I. Adelajdou.⁸¹ Pozoruhodná je tu napr. i poľská historická tradícia, ktorá v Dlugošovom podaní uvádza Adelajdu ako ženu Gejzu, matku Štefana I. a zároveň ženu, ktorej poslaním bola christianizácia Uhorska.⁸²

Z uhla pohľadu tejto práce je kľúčovým určiť, v akom pomere bolo Nitriansko a Spiš. Z hľadiska štátnej i cirkevnej nadväznosti správy je zrejmé. Pod štátnou správou tu rozumieme hrad⁸³ so svojim županom, s hradnou družinou (u nás z neskorších prameňov známych ako jobagiones) a ľudom hradu (neskôr castrenses), zvyčajne organizovaným do systému služobných osád.⁸⁴ Okrem iného typické pre najbližšie obdobie sú na Spiši osady baníkov a hutníkov, ktoré zahrňujeme pod pôvodný názov „rudnici“.⁸⁵

Pod cirkevnou správou tu rozumiem predovšetkým pravdepodobnú budovu kláštora v polohe na Pažiti (zaniknutý 907 alebo 1018⁸⁶). Predpokladá sa totiž, že tento cirkevný objekt patrilo po celú túto dobu zoborským benediktínom a tí patrili pod Ostrihomské arcibiskupstvo.⁸⁷ Súčasne musím upozorniť na dlhú historickú tradíciu spišského prepošstva. Peter Ratkoš jej vznik kladie dokonca až do 11. storočia.⁸⁸ Navyše, ako správne upozorňuje Sedlák⁸⁹ na vyššiu (oblastnú) organizáciu územnej nadväzovala zvyčajne organizácia cirkevná (archipresbyteriáty, od 12. storočia archidiakonáty).

V súvislosti s cirkevnou organizáciou Spiša a jeho kontaktami s Malopoľskom, nemožno obísť eremitov-benediktínov, ktorých misijné pôsobenie v týchto oblastiach

dokazuje Kutnik.⁹⁰ Tento autor sa tiež pokúša dokazovať, že biskup svätý Vojtech cestou do Poľska, šiel práve Spišom, sledujúc cestu popri Dunajci.⁹¹ Dluhoš zachytáva túto tradíciu tak, že prvým poľským mestom, ktoré svätý Vojtech navštívil, bol Krakov.⁹² Iná cirkevná tradícia hovorí, že prvý uhorský svätý — svätý Svorad prišiel do Uhorska z Poľska.⁹³ Dluhoš o niečo neskôr dokonca veľmi presne lokalizuje toto miesto „nad rzeką, Dunajcem w pobliziu miasta Czchowa w diecezji Krakowskiej“.⁹⁴ Prácu tomuto problému s mnohými zaujímavými vývodmi zasvätil Kutnik.⁹⁵

Cirkevná stavba na Pažiti nie je však jedinou materiálnou indíciou rozsiahlej cirkevnej činnosti na Spiši v tomto období. Za všetky môžem spomenúť napríklad kostol v Chraști nad Hornádom, ktorý veľký byzantiológ pán Avenarius datoval podobne ako Kostofany pod Tríbečom do 11. storočia.⁹⁶ Žiaľ, ako som už vyššie spomenul, problém by stál za dôkladnejšie preskúmanie.⁹⁷ Nateraz ho však možno uzavrieť tézou pani Rodzińskiej,⁹⁸ podľa ktorej veľký význam pre ďalšie štúdium predrománskych stavieb v Malopoľsku zohrajú archeologické vykopávky zo Slovenska a zvlášť zo Spiša.

Vážny kvantitatívny i kvalitatívny nárast zaznamenala v tomto období i obchodná výmena medzi Malopoľskom a Spišom. Jednou z hlavných príčin pri tom je prenesenie hlavného mesta Poľska do Krakova. Jadro tejto výmeny najskôr tvorili podniky hutníckeho charakteru. Zabúdať ale nemožno ani na víno,⁹⁹ ktoré sa do čerstvo christianizovaného Poľska muselo dovážať z juhu a tiež na soľ,¹⁰⁰ ktorá sa na Spiš dovážala pravdepodobne z Vieličky.

Nemenej závažným problémom, ktorému sa nemôže vyhnúť žiaden historik spracúvajúci túto tému, je otázka stanovenia hraníc medzi Spišom (Uhorskom) a Malopoľskom.¹⁰¹ V názoroch tu panuje veľká nejednotnosť. Podľa Varsíka to bolo až v druhej polovici 13. storočia.¹⁰² Podľa slovenskej archeológie sa uhorská hranica dotkla hrebeňov Karpát už na konci 12. storočia, keď v polovici 12. storočia ešte stála na úrovni Slovenského Rudohoria.¹⁰³ Poľská, hlavne staršia historická veda, opiera svoje vývody o dva závažné historické pramene a síce kroniku Uhorsko-Poľskú¹⁰⁴ a kroniku Veľkopoľskú.¹⁰⁵ Schematicky vývody poľskej historiografie možno zhrnúť takto: Boleslav Chrabrý posunul hranicu Poľska po Dunaj a Tisu a tam zostala až do 12. storočia. Oslabenie Poľska po smrti Boleslava Krivoústeho znamená posunutie tejto hranice ďalej na sever, v skutočnosti však ešte do konca 12. storočia Spiš a ostatné severné územia prináležali Poľsku.¹⁰⁶ Pravda je však asi niekde inde. Kronika Veľkopoľská, totiž nadmieru presne stanovuje hranicu Nitrianskeho kniežatstva prvých Arpádovcov, a síce, keď hovorí o kniežati Ladislavovi Lysom.¹⁰⁷ Je to: „część Węgier, która leży między Cisą, Dunajem i Morawa.“ Spiš, ako sme už vyššie naznačili, nepochybne patrilo do tohto územia. Preto sa domnievam, že je zbytočné usilovať sa spätne stanoviť chronológiu obsadzovania tohto regiónu uhorskou mocou ako sa to robilo doteraz.¹⁰⁸ Dôležitosť Spiša však pre túto uhorskú moc rástla priamo úmerne s jej angažovanosťou v Haliči. A tá, ako je známe, vyvrcholila v prvej polovici 13. storočia. S touto angažovanosťou a strážením severnej hranice územia Uhorska naisto súvisí i vybudovanie Spišského hradu v prvej polovici 12. storočia.¹⁰⁹ Ale to už začínam ďalšiu veľkú kapitolu vzájomných kontaktov Spiša a Malopoľska.

Na záver by som sa ešte vrátil k problému vytvorenia konkrétnej hranice medzi Spišom (Uhorskom) a Malopoľskom. Podľa Ruciňského totiž súvisí s premenou spišskej hradnej župy na župu šľachtickú.¹¹⁰ Kým totiž v prvom období neexistovala potreba presnejšieho vymedzenia hranice a jej funkciu plnilo rozsiahle zalesnené (azda z časti i osídlené) územie, v druhom období v súvislosti predovšetkým s rozsiahlou kolonizáciou Zamaguria Berzevicijovcami a Gergejovcami, sa táto hranica vykryštalizovala pomerne presne na Dunajci.¹¹¹

Poznámky

- 1 Chaloupecký, V.: Staré Slovensko, Bratislava, 1923, s. 61, v podobnom duchu aj inde. Nekritická slepým preberaním starších prác Gotkiewicza je i časť poľskej historiografie. Predkov Slovákov nevidí na Spiši ešte ani v 14. storočí. Polak – Trajdos, E.: Więzi artystyczne Polski ze Spiszem i Slowacja, od połowy XV. do początków XVI. w. (Rzeźba i malarstwo), Wrocław – Warszawa – Kraków, 1970, s. 11.
- 2 Budinský-Krička, V.: Sídliisko z doby rímskej a sťahovania národov v Prešove. Slovenská archeológia, 1, 1963, s. 5–40. Ten istý: Slovanské osídlenie na východnom Slovensku, Š Z AÚ SAV Nitra, 1961, s. 129–135.
- 3 Budinský-Krička, V.: Slovanské osídlenie na severovýchodnom Slovensku, SA, 9, 1961.
- 4 Varsik, B.: Pôvodné slovanské osídlenie Spiša a korene spišských miest. In: Spišské mestá v stredoveku, Košice, 1974. Ten istý: Osídlenie Košickej kotliny III, Bratislava, 1973, str. 189 kladie už Slovanov na Spiši do 9.–10. storočia.
- 5 Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: Spiš v 6.–16. storočí v archeologických prameňoch (katalóg k výstave), Bratislava, 1987, str. 3. Musím však poznamenať, že citujem podľa tohto katalógu z jediného dôvodu a sice nedostatku iného tlačeného slova k tejto problematike.
- 6 Lukáč, G.: Včasnostredoveké osídlenie Spiša (diplomová práca), Katedra všeobecných dejín a archeológie UK Bratislava, str. 30, 1992.
- 7 Parczewski, M.: Najstarsza faza kultury wczesnosłowiańskiej w Polsce, Kraków, 1988, str. 151.
- 8 Tamže, str. 53.
- 9 Tamže, str. 117.
- 10 Táto téza je všeobecne prijímaná. Naposledy Chropovský, B. – Ruttkay, A.: Archeologický výskum a genéza slovenského etnika, Historický časopis, 33, 1985, s. 263.
- 11 Parczewski, M.: Najstarsza faza . . . c. d., str. 77–78.
- 12 Tamže, str. 116.
- 13 Tento termín používam podľa Furmáněk, V. – Ruttkay, A. – Šiška, St.: Dejiny dávneho Slovenska, Bratislava, 1991, str. 90.
- 14 Tamže, str. 119.
- 15 Chropovský, B. – Ruttkay, A.: Archeologický výskum a genéza slovenského etnika, Historický časopis, 33, 1985, str. 272. Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: Katalóg . . . c. d. str. 4.
- 16 Literatúra k hradisku v Spišských Tomášovciach: Béreš, J. – Štukovská, D.: Výskum slovenského hradiska v Spišských Tomášovciach. In: AVANS, 1978, Nitra, 1980. Javorský, F.: Výsledky archeologického výskumu v Slovenskom raji. In: AVANS v roku 1976, Nitra. Javorský, F.: Záchraný výskum v Smižanoch na Hradisku I. In: AVANS 1978, Nitra, 1980. Slivka, M. – Vallašek, A.: Hrady a hrádky na východnom Slovensku, Košice, 1991, str. 30–32.
- 17 Poleski, J.: Stratygrafia w rejonie zachodniego odcinka wału głównego członu grodziska w Naszacowicach, województwo Nowosądeckie, AAC, 28, 1989. Ten istý: Wyniki dotychczasowych badań ratowniczych na grodzisku w Naszacowicach, województwo Nowosądeckie, AAC, 27, 1988.
- 18 Monumenta Poloniae Historica I, Lwów, 1864, str. 23–24.
- 19 Štefanovičová, T.: Osudy starých Slovanov, Martin, 1989, s. 45. Obdobný názor ako Štefanovičová mal už SASINEK, F. V.: Dejiny drevných národov na území terajšieho Uhorska Skalica. 1867, str. 150–151. Inde lokalizuje Bielych Chorvátov LABUDA, G.: Studia nad początkami państwa Polskiego. Poznań. 1988, str. 193–194. Tamtiež ďalšia literatúra.
- 20 Długosz, J.: Roczniki czyli kroniki sławnego królestwa Polskiego I. – II., Warszawa, 1961, str. 198–200. Najnovšie Ratkoš, P.: Slovensko v dobe veľkomoravskej, Košice, 1988, s. 24, sa domnieva, že jedným z kľúčových stredísk protiavarského odboja na konci 8. a začiatkom 9. storočia boli práve Spišské Tomášovce.
- 21 Bialeková, D.: Stav remeselnej výroby na Slovensku v 9.–11. storočí. In: O počiatkoch slovenských dejín (zborník materiálov), Bratislava, 1965, s. 82–83.
- 22 Béreš, J. – Štukovská, D.: Výskum slovenského hradiska, c. d., s. 42.
- 23 Možnosť koncentrácie metalurgickej výroby v tejto oblasti v tomto čase pripúšťa Halaga, O. R.: Košice – Balt Bratislava, 1975, str. 49. Podobne Štefanovičová, T.: Osudy . . . c. d., s. 72. Kriticky sa k tomuto problému vyjadruje Lukáč, G.: Včasnostredoveké osídlenie . . . c. d., str. 32.
- 24 Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: Katalóg . . . c. d., str. 4. Podobne vo všetkých prácach Ruttkaya, napr. Ruttkay, A.: Najnovšie príspevky archeologického bádania k poznaniu dejín územia Slovenska v 9.–11. storočí. In: Slovenský ľud po páde Veľkomoravskej ríše, Bratislava, 1984, s. 85–86.
- 25 Pozri poznámku číslo 17.

- 26 Kolektív: Mały słownik kultury dawnych Słowian, Warszawa, 1972, str. 404.
- 27 Ondruš, S.: Pôvod názvov slovenských vrchov, hradov a stolíc. In: *Studia academica Slovaca*, 9, 1980, s. 261–283.
- 28 Radziszewska, J.: *Studia z dziejów ustroju Spisza*, Katowice, 1969, str. 34, kde túto možnosť odmieta s odôvodnením, že Spiš bol ešte na začiatku 11. storočia osídlený len veľmi slabo.
- 29 Tá istá: str. 153. Pre upresnenie termínu „opole“ pozri Kolektív: *Mały słownik kultury* . . . c. d., str. 276–277.
- 30 Pramene k tomuto obdobiu i menej podstatné pre túto prácu sú zhrnuté v *Monumenta Poloniae Historica I*, Lwów, 1864. Ich doposiaľ najlepšiu interpretáciu urobil v súhrnej práci Labuda, G.: *Studia nad początkami* . . . c. d.
- 31 Veľkú pozornosť venovala poľská historiografia tomuto obdobiu predovšetkým v skorších obdobiach. Za všetky práce tu budem vychádzať z Widajewicz, W.: *Państwo Wiślan*, Kraków, 1947, strán 136.
- 32 Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: *Katalóg* . . . c. d., s. 4.
- 33 Tamtiež.
- 34 Pozri Poleski, J.: *Wyniki dotychczasowych badań* . . . c. d., str. 178, kde dobu trvania datuje od 9. a 10. storočia do 2. polovice 11. storočia.
- 35 Zaitz, E.: *Wstępne wyniki badań archeologicznych z ul. Kanoniczej 13. w Krakowie*, *Materiały archeologiczne*, 21, 1981. Ten istý: „Skarb Wiślan“ – źródło do historii małopolskiej techniki hutniczej 9. w. n. l., *Kwartalnik Historyczny Nauki i Techniki*, 1982, str. 147–157. Ten istý: *Frühmittelalterliche axfförmige Eisenbaren aus Klempolen*, *Slovenská archeológia*, 36, 1988, str. 261–276. K typológii pozri ešte Pleiner, L.: *Slovanské sekerovité hrivny*, SA, 9, 1961, str. 431.
- 36 O príčinách, priebehu tohto aktu pozri Štefanovičová, T.: *Osudy* . . . c. d., str. 35. Chropovský, B. – Ruttkay, A.: *Archeologický výskum* . . . c. d., str. 274, ako aj iné Ruttkayove práce. Tiež Bialeková, D.: *Osídlenie oblastí so surovinovými zdrojmi na Slovensku v 9.–11. storočí*, *Archaeologia historica* 3, 1978, str. 11.
- 37 Pôvodne chybné datovaný nález v Zawadzíe Lanskorónskej je známy od polovice 30tych rokov. Jamka, R.: *Wczesnohistoryczny skarb znaleziony na grodzisku w Zawadzíe Lanckorónskej*, *Wiadomości archeologiczne*, 13, 1935, Warszawa, str. 95–101. Správne však Źaki, A.: *Skarb żelazny z Zawady Lanckorónskej i problem chronologii grodzisk małopolskich*, *Acta archeologia Carpatica (AAC)*, 3, 1961, str. 231. Nálezy veľkomoravského charakteru dokumentuje tiež Poleski, J.: *Wyniki dotychczasowych* . . . c. d., s. 164, s. 178. Ten istý: *Stratigrafia* . . . c. d., str. 162.
- 38 Zaitz, E.: *Wstępne wyniki badań* . . . c. d., str. 121.
- 39 Zaitz, E.: *Frühmittelalterliche* . . . c. d., str. 275.
- 40 Tamtiež.
- 41 Preklad Ratkoš, P.: *Veľkomoravské legendy a povesti*, Bratislava, 1977, str. 79. Hyperkritickú analýzu tohto prameňa pozri Labuda, G.: *Studia nad* . . . c. d., str. 125–151, ktorú uzatvára slovami, že nemáme vzhľadom na súčasnú etapu bádania dostatok pozitívnych dôvodov dokázať okolnosť „vybojovania kraja Vislanov“ Svätoplukom, včom sa podľa neho zhodujú svedectvá archeologické, jazykovedné i písomné. Najnovšie archeologické pramene, ktoré tu uvádzam však hovoria opak.
- 42 Poleski, J.: *Stratigrafia* . . . c. d., str. 161.
- 43 Ratkoš, P.: *Slovensko v dobe* . . . c. d., str. 52. Štefanovičová, T.: *Osudy* . . . c. d., str. 124 datuje medzi roky 876–880. Podobne Havlík, L.: *O politických osudoch a zahraničných vzťahoch štátu a ríše Moravanů*. In: *O počiatkoch* . . . c. zb., str. 122.
- 44 Gąsskowski, J.: *Dejiny a kultúra starých Slovanov*, Bratislava, 1969, str. 163. Ratkoš, P.: *Slovensko v dobe* . . . c. d., str. 57.
- 45 Ratkoš, P.: *Veľkomoravské legendy* . . . c. d., str. 79.
- 46 Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: *Katalóg* . . . c. d., str. 4.
- 47 Tamtiež.
- 48 K tomuto názoru som dospel na základe prác Kutník, J.: *K predkartuziánskym dejinám Červeného Kláštora pri Dunajci*, *Nové Obzory*, 8, 1966, str. 176–193. Ten istý: *Dve tradície včasnostredovekých dejín Spiša*. In: *Vlastivedný zborník Spiš I*, Košice, 1967, str. 21–36. K tomuto názoru sa kloní i Slivka, M.: *Stredoveký komunikačný systém na východnom Slovensku*. In: *Slovenská numizmatika* (citované podľa rukopisu). Podobne Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: *Katalóg* . . . c. d., str. 4.
- 49 Citované podľa prepisu u Widajewicz, J.: *Państwo Wiślan* . . . c. d., str. 72.
- 50 Widajewicz, J.: *Państwo* . . . c. d., str. 74.
- 51 Tenže: str. 113. Pozri k tomu tiež rozbor tohoto dokumentu u Labuda, G.: *Studia* . . . c. d., str. 142–144.
- 52 Béreš, J. – Javorský, F. – Slivka, M.: *Katalóg* . . . c. d., str. 4–5.
- 53 Jedná sa tu o spor o tzv. dyštrikt Podolinecký, tzn. mestá Ľubovňa, Hniezdne, Podolinec a niekoľko obcí v ich okolí, ktoré podľa poľskej tradície pripadali k Poľsku ešte v 13. storočí,

- pozri napr. Modelski, T. E.: Spory o południowe granice diecezji Krakowskiej od strony Spisza (w. XIII. — XVIII.), Zakopane, 1928.
- 54 Monumenta Poloniae Historica II, Lwów, 1872, str. 816. Ako prvého arcibiskupa v Krakove ho uvádza: Długosz, J.: Roczniki czyli kroniki . . . c. d., str. 246—247.
- 55 Gąssowski, J.: Dejiny a kultúra . . . c. d., str. 161.
- 56 Widajewicz, J.: Państwo Wiślan . . . c. d., str. 118. Nie za krakovských, ale za olomouckých biskupov ich pokladá Labuda, G.: Studia . . . c. d., str. 157.
- 57 S analogickou situáciou sa stretávame v Čechách: „Nutmě mu ovšem (u přemyslovského státu) musela předcházet likvidace původního kmenového uspořádání slovanské společnosti, doprovázená zničením jejich institucí (sněmů a podobně). Tento zlom bývá ve středočeském prostředí nyní nejčastěji spojován s knížetem Bořivojem, který tyto radikální změny nejspíše uskutečnil s moravskou pomocí.“ — Sláma, J.: K počátkům hradské organizace v Čechách. In: Typologie rané feudálních slovanských států, Praha, 1987, str. 181.
- 58 Slivka, M. — Vallašek, A.: Hrady a hrádky . . . c. d., str. 32.
- 59 Tamže, str. 32. Velká Morava bola podľa týchto autorov spravovaná najmenej piatimi županmi.
- 60 Běreš, J. — Javorský, F. — Slivka, M.: Katalóg . . . c. d., str. 5.
- 61 Kosmas: Kosmova kronika česká, 1947, Praha, s. 37.
- 62 Widajewicz, J.: Państwo Wiślan . . . c. d., str. 81.
- 63 Chropovský, B. — Ruttkay, A.: Archeologický výskum . . . c. d., str. 285. Tak isto Varsik, B.: K otázke staromaďarských zásekov na východnom Slovensku. In: O počiatkoch . . . c. zb., str. 151—183. Ďalej Štefanovičová, T.: Osudy . . . c. d., str. 151.
- 64 Ratkoš, P.: Vzťahy naddunajských Slovanov a starých Maďarov v rokoch 881—1018, Historický časopis, 35, 1987, 6, str. 809. Ten istý: Slovensko v dobe . . . c. d., str. 129, zničenie tejto lokality tu kladie do obdobia po roku 907, alebo po roku 1018.
- 65 Barycz, N.: Historia starego Sącza od czasów najdawniejszych do roku 1939, Kraków, 1979, str. 29. Najvýznamnejším nálezom dosvedčujúcim prítomnosť (hoc i krátkodobú) Maďarov za Karpatmi je jazdecký hrob z Przemysla. Pozri — Koperski, A. — Parczewski, M.: Das althungarische Reitergrag von Przemyśl (Südpolen). Acta Archeologica Academiae Scientiarum Hungaricae. 30. 1978, str. 213—229.
- 66 Ruttkay, A.: Problematika historického vývoja . . . c. d., str. 14. Tak isto Varsik, B.: O vzniku a rozvoji slovenskej národnosti v stredoveku, Historický časopis, 32, 1984, str. 529. Tiež v ostatných Ruttkayových prácach.
- 67 Konstantyn Porfyrogenetos: O zarządzie państwa. In: Monumenta Poloniae Historica I . . . c. c., str. 24.
- 68 Známa je tradícia vzájomne dobrých kontaktov slovensko-nemeckých už Pribinu, Svätopluka I., Svätopluka II. atď.
- 69 K podobným záverom ohľadne nezávislosti časti Slovenska, Moravy a Vislanska dospela i Štefanovičová, T.: Osudy . . . c. d., str. 148.
- 70 Konstantyn Porfyrogenetos: O zarządzie państwa . . . c. d., str. 23.
- 71 Dokument pražského biskupstva z roku 1086, citované podľa vydania v Monumenta Poloniae Historica I . . . c. d., str. 147. Ináč v Kosmovej kronike. Pôvodne pravdepodobne podobné privilégium už za Ota I., Pozri komentár k tomuto dokumentu. In: Monumenta Poloniae Historica I . . . c. d., str. 145. Tiež pozri analýzu u Labuda, G.: Studia . . . c. d., str. 105, 129—132 atď. Provintia Uuag sa podľa neho kryje s biskupstvom slovenskej Nitry, str. 165, čo neodporuje ani tu uvádzaným tvrdeniam. Problematické je len údajné prináležanie tejto provincie k olomouckému biskupstvu v 10. storočí. Tamže: str. 165. Poloniae Historica I . . . c. d., str. 145.
- 72 Hoššo, J.: Začiatky stredovekého osídlenia Liptova v archeologických nálezoch. In: Zborník Filozofickej fakulty UK, 34, 1983, str. 57.
- 73 Widajewicz, J.: Państwo Wiślan . . . c. d., str. 106.
- 74 Tamže. Navyše o problémoch Bialeho Chorvátska a celého tohto obdobia je bohatá a protichodná literatúra: Ruttkay, A.: Problematika historického . . . c. d., str. 145, Chropovský, B. — Ruttkay, A.: Archeologický výskum . . . c. d., str. 277, Ratkoš, P.: Vzťahy naddunajských Slovanov . . . c. d., str. 814.
- 75 Podrobný rozbor pozri Ruttkay, A.: Problematika historického vývoja . . . c. d., str. 159.
- 76 Ruttkay, A.: Problematika . . . c. d., str. 145.
- 77 Prehľadne k problému pozri Widajewicz, J.: Dzieje Wiślan . . . c. d., str. 91—96.
- 78 Anonym tzv. Gall: Kronika Polska (czyli dzieje książąt i władców polskich). Preklad Maleczyński, Kraków, 1952, str. 18.
- 79 Kronika Wielkopolska. Preklad Abgarowicz, Warszawa, 1965, str. 72.
- 80 O historickej nadväznosti Naszacowicze — Podegrodzie — Stary Sącz — Nowy Sącz, ako centier v danej dobe kontrolujúcich z malopolskej strany strategické územie okolo obchodnej cesty cez Dunajec, sa vyslovil pri konzultovaní tejto práce i doc. Michal Parczewski z Krakova.

- 81 Steinhübel, J.: Nitriansko a „poľská karta“. *Historická revue*, 3, 1992, 6, str. 4. K problému Adelajdy pozri Balzer, O.: *Genealogia Piastów*, str. 29–34, ktorý jej existenciu v súlade s historickou tradíciou prijíma. Opačný názor má najnovšie Jasiński, K.: *Rodowód pierwszych Piastów*. Warszawa–Wrocław. Bez uvedenia roku vydania, str. 72.
- 82 Długosz, J.: *Roczniki czyli kroniki . . . c. d.*, str. 250–252. Táto tradícia vystupuje ako dôležitá v ešte jednej súvislosti. *Kronika Uhorsko-Poľská* totiž informuje o starej povinnosti Maďarov brať si slovanské ženy, čím sa krotí ich krv. Pozri *Kronika Wegierskopolska*. In: *Monumenta Poloniae Historica I . . . c. d.*, str. 497.
- 83 Analogické porovnanie župy uhorskej a poľskej pozri Radziszewska, J.: *Studia z dziejow . . . c. d.*, str. 153–154.
- 84 Krajčovič, R.: Z historickej typológie služobných osadných názvov v Podunajsku. In: *O počiatkoch . . . c. zb.*, str. 113.
- 85 Halaga, O. R.: Košice – Balt . . . c. d., str. 56, Kučera, M.: Slovensko po páde Veľkej Moravy, Bratislava, 1974 – u týchto autorov pozri analýzu tohto obdobia.
- 86 Takto stanovuje termín zániku Ratkoš, P.: *Vzťahy naddunajských Slovanov . . . c. d.*, str. 811, 814.
- 87 Kutník, J.: Dve tradície včasnostredovekých dejín Spiša. In: VI. zb. *Spiš I*, Košice, 1974. Kutník, J.: *K predkartuziánskym dejinám Červeného kláštora pri Dunajci*, *Nové obzory*, 8, 1966.
- 88 Ratkoš, P.: *Podmanenie Slovenska . . . c. d.*, str. 162, 163–167. O existencii Spišskej Kapituly v 11. storočí podľa neho svedčí i príslušnosť severozápadného Šariša (Poľskej brány) k Ostrihomskému arcibiskupstvu v tom čase.
- 89 Sedlák, V.: Nemaďarské vplyvy na začiatku uhorského štátu. In: *Slovenský ľud . . . c. zb.*, str. 78.
- 90 Pozri poznámku 87.
- 91 Kutník, J.: Dve tradície . . . c. d., str. 19.
- 92 Długoż, J.: *Roczniki czyli kroniki . . . c. d.*, str. 285.
- 93 Pražák, R.: Život svatých poustevníků Svorada a Benedikta. In: *Legendsy kroniky koruny Uherské*, Praha, 1988, str. 65.
- 94 Długosz, J.: *Roczniki czyli kroniki . . . c. d.*, str. 293.
- 95 Kutník, J.: O pôvode pustovníka Svorada, *Nové obzory*, 11, 1969.
- 96 Avenarius, A.: Byzantská kultúra v slovanském prostredí. In: *Dějiny Byzance*, Praha, 1992, str. 342.
- 97 Doterajšia literatúra k problému: Slivka, M. – Javorský, F.: Výsledky archeologického výskumu na lokalite Poprad-Stojany (príspevok k poznaniu centrálnych stavieb na Spiši), *Archeologica Historica*, 9, 1984, str. 193–217. Ratkoš, P.: Osudy veľkomoravskej sakrálnej architektúry na Slovensku, *Pamiatky, Príroda*, 3, 1987, str. 99–100.
- 98 Rodzińska, T.: Rozważania nad genezą rotund prostych na świetle nowych odkryć archeologicznych, citované podľa rukopisu.
- 99 Kutník, J.: Dve tradície . . . c. d., str. 21–36. Predpokladá tu tiež, že pôvodne sa toto víno dovážalo z oblasti juhozápadného Slovenska a až neskôr sa do Malopoľska začalo dovážať z juhovýchodného Slovenska.
- 100 O možnosti zmlúv o dodávke soli na Spiš už od 10. storočia sa vyslovil pri konzultovaní tejto práce prof. Matúš Kučera.
- 101 Pozri k tomu práce – Varsík, B.: *Osídlenie Košickej kotliny III*, Bratislava, 1977, str. 186–218. Ten istý: K otázke staromaďarských zásekov na východnom Slovensku. In: *O počiatkoch . . . c. zb.*, str. 179–203. Ten istý: O vzniku a rozvoji slovenskej národnosti v stredoveku, *Historický časopis*, 32, 1984, str. 529–555. Tiež Ratkoš, P.: *Vzťahy naddunajských Slovanov . . . c. d.*, str. 801–819. Ruciński, H.: *Prowincja Saska na Spiszu do 1412 roku*. (Na tle przemian społecznych i ustrojowych na komitacie spiskim i na obszarach przyległych), Białymstok, 1983, str. 54–96. Fekete Nagy, A.: *A Szepesség területi es tarsadalmi kialakulasa*, Budapest, 1934. Radziszewska, J.: *Studia z dziejów . . . c. d.*, atď. Halaga, O. R.: Košice – Balt, c. d., str. 56.
- 102 Varsík, B.: K otázke staromaďarských zásekov . . . c. d., str. 186.
- 103 Béreš, J. – Javorský, G. – Slivka, M.: *Katalóg . . . c. d.*, str. 5.
- 104 *Monumenta Poloniae Historica I . . . c. d.*, str. 505. Hranice Poľska pre 11. storočie tu neznámy autor vytyčuje po Dunaj, Tisu, Topľu a Soľný hrad.
- 105 *Kronika Wielkopolska . . . c. d.*, str. 120–121. Podľa nej ešte v polovici 12. storočia poľský kráľ Boleslav vydáva svoju dcéru Juditu za Kolomana, kráľa Uhorského a z tohto dôvodu mu ako veno daroval Spišskú kasteláciu. Kritiku týchto prameňov pozri v prácach Beňkových.
- 106 Parafrázované podľa Pavlík, E.: Poľské vplyvy a Spišská Magura. In: VI. zb. *Spiš II.*, 1968, Košice, str. 105–106. (Pre nedostatok priestoru nepodávam prehľad celej poľskej historiografie k tomuto problému.)
- 107 *Kronika Wielkopolska . . . c. d.*, str. 66.

- 108 Pozri poznámku č. 101.
- 109 Fiala, A. – Vallašík, A. – Lukáč, G.: Spišský hrad, Martin, 1988, str. 35. Podobne Slivka, M. – Vallašek, A.: Hradý a hrádky . . . c. d., str. 52.
- 110 Ruciński, H.: Prowincja Saska . . . c. d., str. 72–73.
- 111 Podobný názor Halaga, O. R.: Hospodársko-spoločenský vývoj Šariša a Spiša ako pohraničia v 12. a 13. storočí, *Nové obzory*, 3, 1961, str. 203. Podľa autora však celý Spiš bol pohraničným pásmom, konfíniom, „zemou nikoho“. Tiež Langerowna, H.: System obrony doliny Dunajca w XIV. w. In: *Prace Krakowskiego oddziału polskiego towarzystwa historycznego*, Kraków, 1929, str. 10. Poprad a Dunajec tvorili pohraničie poľsko-uhorské, hoci do 13. storočia ešte jeho hranicami neboli, keďže ich nebolo možné presne určiť pre obrovský les, v ktorom zanikali.

Zusammenfassung

Beziehungen zwischen Spiš und Malopolsko (Klein-Polen) seit der Ankunft der Slawen bis zur Eingliederung des Gebietes Spiš in den ungarischen Staat

Die Arbeit „Beziehungen zwischen Spiš und Malopolsko (Klein Polen) seit der Ankunft der Slawen bis zur Eingliederung des Gebietes Spiš in den ungarischen Staat“ versucht, aufgrund der Komparativmethode die grundlegenden gemeinsamen Ausgangspunkte für die Entwicklung von Malopolsko (das ursprüngliche Fürstentum des Weichselvolkes) und Spiš (eines der Schlüsselterritorien der Slowakei) zu bestimmen. Dabei wird Spiš hier als „pars pro toto“ der ganzen Slowakei verstanden, da es allgemein bekannt ist, daß das Gebiet um die Flüsse Hnilec, Hornád, Poprad und Dunajec am alten Kaufmannswege Balkan-Baltikum die Funktion eines Grenzgebietes seit je erfüllte und bis heute erfüllt, also einen Anschlagraum darstellt, über den und auf dem die meisten der eventuellen Kontakte Nord-Süden immer geschehen.

Beim Mangel an schriftlichen Quellen, hauptsächlich die früheste Zeit betreffend, stützt sich die Arbeit vor allem auf die Ergebnisse der Archäologie. Der Autor ist sich dabei aller eventuellen Einwendungen gegen die Unzuverlässigkeit dieser Art Quellenmaterials bewußt. Einen anderen Weg gibt es aber nicht. In den späteren Teilen der Arbeit werden auch Quellen schriftlichen Charakter ausgenützt. Eine Schlüsselrolle spielen hier die ältesten polnischen Chroniken. Einer besseren Kommunikation wegen zitiert der Autor in den meisten Fällen die polnischen Übersetzungen dieser Chroniken. Mit ihrem kritischen Apparat entsprechen sie nämlich völlig den Bedürfnissen eines Historikers. Auf eine synthetische Weise versucht er auch, die meisten geschichtlichen Studien, die den Teilproblem dieser Regionen gewidmet sind, zusammenzufassen.

Zu den wichtigsten Schlußfolgerungen gehört, außer der genauen chronologischen Verfolgung der gegenseitigen Kontakte auch die These über einen Stammesgau der Spiš-Bewohner mit dem Zentrum in der Burgstätte in Spišské Tomášovce (Burgstätte I.), das sich nach und nach zum Zentrum eines Burggaves (Burgstätte II.) zur Zeit Großmährens transformierte. Als solcher trat er auch in das Teilfürstentum der ersten Arpaden, also in den ungarischen Staat ein. Eine gewisse Zeit konnte der Gau auch einen Bestandteil des Weichselfürstentums (unmittelbar nach dem Falle Großmährens) oder des Polnischen Staates (Eroberung des Boleslav Chrobry („der Tapfere“)) gebildet haben. Auf diese Weise lehnt der Autor auch die älteren Thesen der slowakischen Historiographie über die allmähliche Eingliederung von Spiš in den Ungarischen Staat ab.

